
Vladimír Rábik · Peter Labanc · Martin Tibenský

Úvod do štúdia medievalistiky

fftu

Vysokoškolská učebnica
Trnava 2013

Recenzenti

Dr. h. c. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.
doc. Mgr. Miloš Marek, PhD.

Obsah

1. Medievalistika (medievistika) – vymedzenie pojmu	5
2. Politický vývoj v stredoveku a jeho determinanty	11
3. Ľudová zbožnosť a rituály	17
4. Kultúra všedného dňa	23
5. Literalizmus stredovekého človeka	30
6. Cirkev a rehole v stredoveku. Podoby náboženského života v stredoveku	38
7. Sociálna štruktúra stredovekého sveta	46
8. Stredoveká antropológia	54
9. Feudalizmus – definícia, regionálne podoby	61
10. Stredoveké právo a práva	69
11. Kacíri v stredoveku	76
12. Stredoveká kultúra (latinská literatúra, dejepisectvo, výtvarné umenie, humanitná kultúra)	84

Vydanie tejto vysokoškolskej učebnice vzniklo v rámci riešenia projektu *Inovatívne formy vzdelávania v transformujúcom sa univerzitnom vzdelávaní* (ITMS kód projektu 26110230028) – Príprava študijného programu *Medievalistika*, ktorý podporila Európska únia prostredníctvom Európskeho sociálneho fondu a MŠVV SR v rámci Operačného programu vzdelávanie. Text vznikol na Katedre histórie Filozofickej fakulty v Trnave.

© Vladimír Rábik · Peter Labanc · Martin Tibenský, 2013
© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013
ISBN 978-80-8082-644-4

1. Medievalistika (medievistika) – vymedzenie pojmu

Medievalistika (z latinského adjektíva *medievalis*), prípadne medievistika (z latinského substantíva *medium aevum*) je dnes považovaná za jednu zo špecializácií historického výskumu, ktorej cieľom je podrobne zmapovať štrukturálne zmeny vo vývoji predovšetkým európskej (kresťanskej) civilizácie v období od zániku Rímskej ríše až po obdobie 16. storočia. Chápanie tohto „mediobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304–1374), sa na toto mediobdobia, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa

napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokoch 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemadarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základné okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej

imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievalistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievalistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievalistiku) a medievalistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievalistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievalistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievalistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievalistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné ko-rešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou matériou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi

dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Šťasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profillovali aj ostatné disciplíny.

Tým sa napokon dostávame k predmetu – matérii medievistického historického výskumu. Podobne ako ostatné historické disciplíny je možné aj v prípade medievistického výskumu definovať pramenné zázemie najmä chronologicky. V princípe všetko, čo vzniklo v skúmanom období a súčasťou štruktúrnych zmien, je predmetom medievistického výskumu. Hodnota tejto matérie je predovšetkým pramenná a to je jedna z najpodstatnejších častí medievistického bádania. Možno teda skúmať len to, čo umožňujú zachované pramene.

V procese medievistického výskumu rozlišujeme tri základné oblasti, nevyhnutné pre úspešný výskum:

- prameňoveda (náuka o prameňoch)
- kritika prameňov
- interpretácia a celková predstava, vyplývajúca z výskumu

Pramene sú látka, z ktorej možno čerpať poznatky historickej vedy. Materiál, z ktorého vychádzame, nie je v historickom výskume bezprostredným predmetom poznania, a to aj vtedy ak sa skúma ako špecifický súbor, lebo jeho výskum vedie k zovšeobecneniu poznania o celkovom

historickom vývoji. Väčšinu toho, čo historik a medievista zvlášť používa pri historickom výskume sú len „útržky“ správ o minulosti. Nemáme k dispozícii úplný súbor prameňov a aj tie, čo sa zachovali majú svoje determinácie, vychádzajúce z prostredia, v ktorom vznikli a kto bol ich pôvodcom. Pre interpretáciu historických procesov a javov je teda dôležité skúmať jednak formálnu stránku prameňa a aj okolnosti pôvodu prameňov a ich vypovedacích schopností, čo sa už označuje za kritické myslenie – kritiku prameňov.

Všeobecne platí, že pre historický výskum vlastne sú k dispozícii len tri základné druhy prameňov: pozorovanie; správy a pozostatky.

Keďže máme trojaké druhy prameňov, musíme na ne aplikovať aj rozličné druhy metód a pracovných postupov.

2. Politický vývoj v stredoveku a jeho determinanty

Základné vymedzenie medievalistiky je predovšetkým politické. To vyplýva z odlišnej spoločenskej situácie, ktorá nastala po páde Rímskej ríše. Jej politická idea, najmä v otázke usporiadania politickej moci, však pretrvala a štáty, ktoré sa postupne na jej troskách formovali, je veľmi dôsledne rešpektovali. Prirodzene, do istej miery išlo aj o tlak vedený zo strany vtedajšej !mocnosti“, akou bola najmä v počiatkoch Franská ríša (do konca 10. storočia), neskôr (od 11. storočia), to už bola nemecká ríša, ktorá aj formálne obnovila titul Rímskych cisárov. V tejto podobe potom stredoveká Rímska ríša (aspoň formálne), pretrvala po celý zvyšok stredoveku, ba aj dlho do novoveku (oficiálne zanikla až v roku 1804). Politické chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu

v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemadarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou eposov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod

vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ludovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac

parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné ko-rešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou materiou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy

okolía na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

Tým sa napokon dostávame k predmetu – materii medievistického historického výskumu. Podobne ako ostatné historické disciplíny je možné aj v prípade medievistického výskumu definovať pramenné zázemie najmä chronologicky. V princípe všetko, čo vzniklo v skúmanom období a súčasťou štrukturálnych zmien, je predmetom medievistického výskumu. Hodnota tejto matérie je predovšetkým pramenná a to je jedna z najpodstatnejších častí medievistického bádania. Možno teda skúmať len to, čo umožňujú zachované pramene.

Úzka väzba medzi politickým vývojom krajiny, jej civilizačného ukotvenia v západoeurópskom kultúrnom okruhu a charakterom cirkevných inštitúcií v jej historickom priestore je príznačná pre celé stredoveké dejiny

Slovenska už od počiatkov jeho dejín. Možno povedať, že kristianizáciou a vytvorením cirkevnej správy na našom území už vo včasných historických dobách (9. storočie) sa vytvorili aj základy pre stabilizáciu etnicity, kultúry a politickej organizácie. Jej relikty boli v slovenských dejinách neustále prítomné. Základným cieľom projektu preto bude určiť štruktúru cirkevnej organizácie na území Slovenska v stredoveku hlavne so zámerom určiť všetky jej zložky od najnižšej úrovne, podchytiť ich vývoj, sídlo a personálne obsadenie. Osobitný dôraz bude kladený na etablovanie sa reholí a ich pôsobenie. Projekt tak predstaví kultúrnu mapu cirkevnej štruktúry na stredovekom Slovensku. Projekt nadväzuje na úspešne zavŕšený výskum s dôrazom na juhozápadné Slovensko a smeruje ho do ďalších cirkevno-správnych oblastí stredného (severného) a východného Slovenska.

3. Ľudová zbožnosť a rituály

Politický vývoj však vytváral len politické podmienky existencie stredovekého človeka, v ktorom však stále prežívala starobylá (pôvodná) „rituálnosť“, pochádzajúca ešte spred etatického usporiadania svojej spoločnosti (myslí sa tu najmä na kmeňové spoluzitíe). Všetky tieto javy sa usilovala minimalizovať kristianizácia, ktorá bola v stredoveku považovaná za „civilizačný“ prvok. Jej účinky však boli často len formálne a aj samotné cirkevné inštitúcie sa s takouto „formálnosťou“ napokon aj zmiernili. Stále sa však kládol dôraz prísne dodržiavanie vonkajších rituálov, ktoré navonok demonštrovali príslušnosť ku kresťanskému spoločenstvu. Rituálne chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka

pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemaďarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh,

sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základné okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových

vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomne ko-rešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitel'ne. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou matériou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych

jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

Tým sa napokon dostávame k predmetu – matérii medievistického historického výskumu. Podobne ako ostatné historické disciplíny je možné aj v prípade medievistického výskumu definovať pramenné zázemie najmä chronologicky. V princípe všetko, čo vzniklo v skúmanom období a súčasťou štruktúrnych zmien, je predmetom medievistického výskumu. Hodnota tejto matérie je predovšetkým pramenná a to je jedna z najpodstatnejších častí medievistického bádania. Možno teda skúmať len to, čo umožňujú zachované pramene.

Úzka väzba medzi politickým vývojom krajiny, jej civilizačného ukotvenia v západoeurópskom kultúrnom okruhu a charakterom cirkevných inštitúcií v jej historickom priestore je príznačná pre celé stredoveké dejiny Slovenska už od počiatkov jeho dejín. Možno povedať, že kristianizáciu

a vytvorením cirkevnej správy na našom území už vo včasných historických dobách (9. storočie) sa vytvorili aj základy pre stabilizáciu etnicity, kultúry a politickej organizácie. Jej relikty boli v slovenských dejinách neustále prítomné. Základným cieľom projektu preto bude určiť štruktúru cirkevnej organizácie na území Slovenska v stredoveku hlavne so zámerom určiť všetky jej zložky od najnižšej úrovne, podchytiť ich vývoj, sídlo a personálne obsadenie. Osobitný dôraz bude kladený na etablovanie sa reholí a ich pôsobenie. Projekt tak predstaví kultúrnu mapu cirkevnej štruktúry na stredovekom Slovensku. Projekt nadväzuje na úspešne zavŕšený výskum s dôrazom na juhozápadné Slovensko a smeruje ho do ďalších cirkevno-správnych oblastí stredného (severného) a východného Slovenska.

Prejavy rituálneho správania však mali aj významný prosociálny charakter, začleňovali jednotlivcov bez politickej (a monetárnej) moci do kontextu celého spoločenstva, určovali jeho spoločenské miesto a úlohy, no aj práva a možnosti pre ďalší rozvoj.

4. Kultúra všedného dňa

V súvislosti s rituálnym správaním sa treba bližšie venovať aj otázke bežného životného rytmu stredovekého človeka. Ten bol ovplyvnený jednak postavením v spoločnosti a z toho vyplývajúcimi úlohami a jednak snahou o zabezpečenie životného štandardu, najmä prostriedkov, ktoré umožňovali uživiť seba samého a svojich blízkych (rodinu). Dnes je považovaná za jednu zo špecializácií historického výskumu, ktorej cieľom je podrobne zmapovať štrukturálne zmeny vo vývoji predovšetkým európskej (kresťanskej) civilizácie v období od zániku Rímskej ríše až po obdobie 16. storočia. Chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia,

ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemaďarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh,

sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základné okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových

vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomne ko-rešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitel'ne. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou matériou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych

jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

Tým sa napokon dostávame k predmetu – matérii medievistického historického výskumu. Podobne ako ostatné historické disciplíny je možné aj v prípade medievistického výskumu definovať pramenné zázemie najmä chronologicky. V princípe všetko, čo vzniklo v skúmanom období a súčasťou štruktúrnych zmien, je predmetom medievistického výskumu. Hodnota tejto matérie je predovšetkým pramenná a to je jedna z najpodstatnejších častí medievistického bádania. Možno teda skúmať len to, čo umožňujú zachované pramene.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala

v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojakom zmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatočnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantných dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuálne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobia stredoveku základnou filozoficko

– kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnickom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídlisko-vo, organizačne i kultúrne) s kontinuálne pretrvávajúcím kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté.

Každodenné rituály ovplyvňovali spôsob života a aj plánovanie budúcnosti, ktoré bolo skôr zriedkavé. Ak sa vyskytlo v živote jednotlivca, tak vždy len v podobe rozvoja vlastných možností v rámci svojho spoločenského zaradenia a v intenciách kresťanskej vierouky.

5. Literalizmus stredovekého človeka

Alfabetizácia spoločnosti, prípadne možno používať aj pojem literalizmus, ako je zaužívaný v odbornej literatúre, súvisí s možnosťami a potrebami stredovekého človeka. Kým na jednej strane boli možnosti pre získanie vzdelania výrazne limitované, na druhej strane treba priznať, že úsilie o vzdelanosť nekorešpondovalo s potrebami väčšiny stredovekej spoločnosti. Všetky základné údaje dostával stredoveký človek najmä v ústnej (fonetickej) podobe, prípadne dôležitým informačným zdrojom boli obrazové výjavy, s ktorými prichádzal do kontaktu najmä na sakrálnych miestach. To určovalo aj charakter vzdelanosti, ktorá bola podmienená náboženský. Ideálom stredovekej vzdelanosti bolo teda byť vzdelaný v kresťanskej vierouke, lebo tá poskytovala návod na správny život človeka, ktorý viedol k aktu spasenia. To bol ideálny cieľ života stredovekého človeka. Okrem tejto ideálnej roviny však čoraz viac začala prenikať na povrch aj skrytá túžba po vzdelaní, a to najmä v mestskom prostredí, ktoré bolo v tomto ohľade otvorenejšie a slobodnejšie. Ale aj tu jestvovali limity.

Chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní

stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípadne oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokoch 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobili vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemadarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava).

Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné korešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou materiou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä

stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí

na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojzmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatocnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantným dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuitne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobia stredoveku základnou filozoficko – kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským

kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnicom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídliško-vo, organizačne i kultúrne) s kontinuitne pretrvávajúcim kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu. Je preto súčasne jednou zo základných ambícií projektu Centra patristických, medievistických a renesančných štúdií nadviazať aktívnu spoluprácu na inštitucionálnej

báze s podobnými inštitúciami v zahraničí (Česká republika, Poľsko, Nemecko, Francúzsko, Taliansko), k čomu už existujú veľmi dobré predpoklady v osobách z riešiteľského a výskumného kolektívu.

Ide tu teda o získanie základných informácií, ktoré pomáhali v orientácii stredovekému človeku. Vzdelanie nemalo len úlohu kultivovať osobnosť človeka, to je skôr prínos neskoršieho obdobia, ale najmä dávalo možnosti pre ďalšie využitie. Stalo sa nielen umením „ars“, ale najmä remeslom. V tomto duchu bolo využiteľné pre spoločnosť.

6. Cirkev a rehole v stredoveku. Podoby náboženského života v stredoveku

Ideový podklad stredoveku bol predovšetkým položený na náboženskej platforme. To aj v oblasti politického formovania spoločnosti, lebo len kristianizácia legitimizovala existenciu politického útvaru, novej politickej moci a jej oprávnenosti. Základným nositeľom bola Cirkev, ktorá po páde Rímskej ríše začala pôsobiť aj ako politickú inštitúciu. V úzkom spojení s Franskou ríšou, ktorá sa stala nositeľkou toho „pravého“ kresťanstva dostala politickú úlohu. Predĺženou rukou boli však nielen misijné aktivity, ale najmä cirkevné inštitúcie. V tomto zmysle boli kláštory a konventy nezastupiteľné pre udržanie politickej a ideovej prítomnosti cirkvi v stredovekých spoločenských komunitách (kristianizovaných kmeňoch a národoch), ale aj výrazným civilizačným kultivátorom a sprostredkovateľom rímskej vzdelanosti, ešte stále čerpajúce svoje vedomosti z čias antického Ríma.

Chápanie tohto „mediobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve tomto období vyrástli základy

súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitímacečné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemaďarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto

vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomne korešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou matériou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblast' duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle

politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojzmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatocnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantným dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuálne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobia stredoveku základnou filozoficko – kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj

nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnicom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídlisko-vo, organizačne i kultúrne) s kontinuitne pretrvávajúcím kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu. Je preto súčasne jednou zo základných ambícií projektu Centra patristických, medievistických a renesančných štúdií nadviazať aktívnu spoluprácu na inštitucionálnej báze s podobnými inštitúciami v zahraničí (Česká republika, Poľsko,

Nemecko, Francúzsko, Taliansko), k čomu už existujú veľmi dobré predpoklady v osobách z riešiteľského a výskumného kolektívu.

Úloha cirkevných inštitúcií a samotnej cirkvi, ktorá celú činnosť zaštrešovala a poskytovala jej legálny a náboženský obsah, bola teda v stredovekej spoločnosti nezastupiteľná.

7. Sociálna štruktúra stredovekého sveta

Výrazným znakom stredovekej spoločnosti je jeho štrukturalizácia, rozčlenenie do uzavretých sociálnych skupín. Každá z nich pritom mala svoj presný stanovený charakter, čo sa týka výsad a práv ako aj povinností. Do istej miery išlo o pozostatok starovekej organizácie rímskej spoločnosti, no iba predefinovaní najnižších spoločenských vrstiev. S tým úzko súvisí pomerne dlhé prežívanie inštitúcie otroctva, napriek tomu, že kresťanstvo ho zakazovalo. V Uhorskom kráľovstve máme doklady o závislom postavení osôb, otroctve, ešte aj z konca 13. storočia. Iná situácia nastala však pri definovaní vyšších spoločenských vrstiev. Pojem šľachta, ako ho poznáme v stredoveku sa neopieral o staršie vzory v antike, je výsledkom vývoja stredovekej spoločnosti. To isté sa týkalo aj meštianstva, pretože v antike obyvatel miest nemal iné práva a povinnosti ako tomu bolo u obyvateľstva na vidieku. Celý tento systém sa zastabilizovala vlastne až v 12. až 13. storočí, no je to už súčasne doba, kedy sa začínajú objavovať prvé znaky rozkladu stredovekej society.

Chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní

stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemaďarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava).

Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné korešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou materiou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä

stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí

na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojzmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatocnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantným dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuitne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobie stredoveku základnou filozoficko – kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským

kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnicom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídliškovo, organizačne i kultúrne) s kontinuitne pretrvávajúcim kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu. Je preto súčasne jednou zo základných ambícií projektu Centra patristických, medievistických a renesančných štúdií nadviazať aktívnu spoluprácu na inštitucionálnej

báze s podobnými inštitúciami v zahraničí (Česká republika, Poľsko, Nemecko, Francúzsko, Taliansko), k čomu už existujú veľmi dobré predpoklady v osobách z riešiteľského a výskumného kolektívu.

Rozčlenenie stredovekej spoločnosti do relatívne prísne uzavretých sociálnych skupín a vrstiev malo viesť k stabilite systému, ktorý sa v tom čase veľmi náročne dosiahol. Jeho zrušenie na prelome 15. a 16. storočia viedlo k výraznej destabilizácii pomerov v Európe a vzniku novej spoločenskej epochy – novoveku.

8. Stredoveká antropológia

Pod pojmom stredoveká antropológia sa rozumie predovšetkým vnímanie človeka nielen ako súčasť usporiadania spoločnosti, ale najmä jeho definovanie z hľadiska významu jeho života v smerovaní k stredovekému ideálu spasenia v duchu kresťanskej doktríny. To ale malo rôzne podoby. Nešlo len o definíciu politickú, stavovskú či náboženskú, ale aj o definovanie človeka v systéme poznania, jeho úlohy medzi stvorenstvom. To viedlo k rozvoju vied, ktoré by sme dnes mohli označiť ako protoprírodné. Samozrejme, prekračovanie medzí, stanovených základným výkladom biblie, Cirkev prísne postihovala, no nie všade siahala jej bezprostredná autorita.

Chápanie tohto „mediobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto mediobdobia, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom

osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípadne oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemadarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou eposov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrom a Marcom Blochom. Pod

vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac

parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné korešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou materiálou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblast' duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy

okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné základy pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu,

sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojzmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatocnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantným dokladom týchto antagonických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuálne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobie stredoveku základnou filozoficko – kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou

a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnickom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídliisko-vo, organizačne i kultúrne) s kontinuitne pretrvávajúcím kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu. Je preto súčasne jednou zo základných ambícií to, k čomu už existujú veľmi dobré predpoklady v ďalšom vývoji.

Človek, ako centrum stredovekého myslenia s jeho úsilím o dosiahnutie spásy, je teda základom antropologického nazerania na nielen človeka, ale aj spoločnosť a jej usporiadanie.

9. Feudalizmus – definícia, regionálne podoby

Spoločenské zaradenie jednotlivca bolo podmienené politicky, pôvodom a jeho úlohami, povinnosťami. Základný rámec, ktorý možno považovať za akýsi legálny spoločenský systém predstavovala sústava vzťahov, ktoré označujeme pojmom feudalizmus. Samotný pojem sa skladá z dvoch podpojmov: vlastný feudalizmus a vazalstvo. Feudalizmus definujeme ako systém, v ktorom je držba pôdy a úradu podmienená dohodami, ktoré zabezpečia podmienky jej držby a tým aj trvácnosť a stabilitu celého systému. Vazalstvo je osobný záväzok osôb, ktoré vytvárajú tento feudálny vzťah. Systém mohol fungovať len vetdy, keď poskytovateľmi záruky boli osoby, ktoré disponovali politickou mocou. V istom zmysle ide o delbu moci ako takej.

Nešlo len o definíciu politickú, stavovskú či náboženskú, ale aj o definovanie človeka v systéme poznania, jeho úlohy medzi stvorenstvom. To viedlo k rozvoju vied, ktoré by sme dnes mohli označiť ako protoprírodné. Samozrejme, prekračovanie medzí, stanovených základným výkladom biblie, Cirkev prísne postihovala, no nie všade siahala jej bezprostredná autorita.

Chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého

úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokoch 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemaďarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach,

nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského

kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné ko-rešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnanej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou matériou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné

vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Šťasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala

v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojakom zmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatočnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantných dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuálne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobia stredoveku základnou filozoficko

– kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnickom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídlisko-vo, organizačne i kultúrne) s kontinuálne pretrvávajúcim kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu.

Feudálne usporiadanie spoločnosti bolo základným spoločenským systémom v stredovekej spoločnosti. Jeho osobitnou obmenou bol systém familiarity, ktorý fungoval v Uhorskom kráľovstve a teda aj na našom území.

10. Stredoveké právo a práva

Jedným zo znakov stredovekej spoločnosti bol právny „purizmus“, nie z mysle dodržiavania príslušných právnych noriem ktorých znenie a miera dodržiavania sa aj tak líšila krajina od krajiny, ale v zmysle daných (Bohom) práv, ktoré jednotlivec získal pri narodení. Tento moment, samozrejme, súvisel so spoločenským a stavovským usporiadaním spoločnosti. Na druhej strane práve veľké množstvo vojenských konfliktov vychádzalo z princípu porušenia práv konkrétneho sťažovateľa. Ak bola táto sťažnosť podporená aj autoritou pápeža, išlo o takmer svätý konflikt, konflikt požehnaný samotným „Bohom“. V tomto zmysle bol výklad práva dvojaký – právo dané Bohom a právo vplývajúce z usporiadaní konkrétnej spoločnosti.

Chápanie tohto ale v „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve tomto období vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal

Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemaďarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého

časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne preživa až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ľudovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti

v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné ko-rešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnanej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou materiou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblasť duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov.

Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom

ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojzmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatočnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantným dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuálne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobia stredoveku základnou filozoficko – kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého

cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnikom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídlisko-vo, organizačne i kultúrne) s kontinuálne pretrvávajúcim kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu. Je preto súčasne jednou zo základných ambícií to, k čomu už existujú veľmi dobré predpoklady v ďalšom vývoji.

Právny systém stredovekej spoločnosti bol veľmi dôležitý predpoklad tzv. všeobecného mieru – pokoja v zbrani ako aj v súdnych sporoch a teda základným predpokladom rozvoja spoločnosti. Preto bol podporovaný všetkými vtedajšími autoritami.

11. Kacíři v stredoveku

Jednou z najdôležitejších otázok stredoveku bola nepochybne otázka čistoty viery, vierouky, pretože tá bola zárukou mocenskej pozície stredovekej Cirkvi na jednej strane, na druhej strane zárukou spoločenského pokoja, ako trvalého usporiadania kresťanskej spoločnosti. Kacírstvo – či už prezentované v osobách jednotlivcov alebo v skupinách (hnutiach) predstavovali najväčšiu prekážku fungovania stredovekej Cirkvi. To, prirodzene, znamenalo narušenie verejného poriadku. Otázka potierania heréz a kacírskeho učenia teda stála ako otázka narušenia verejného poriadku a teda potieranie heretikov bolo – v duchu stredovekého myslenia – vnímané ako snaha o obnovenie !svätého! poriadku.

Pod pojmom stredoveká antropológia sa rozumie predovšetkým vnímanie človeka nielen ako súčasti usporiadania spoločnosti, ale najmä jeho definovanie z hľadiska významu jeho života v smerovaní k stredovekému ideálu spasenia v duchu kresťanskej doktríny. To ale malo rôzne podoby. Nešlo len o definíciu politickú, stavovskú či náboženskú, ale aj o definovanie človeka v systéme poznania, jeho úlohy medzi stvorenstvom. To viedlo k rozvoju vied, ktoré by sme dnes mohli označiť ako protoprirodné. Samozrejme, prekračovanie medzí, stanovených základným výkladom biblie, Cirkvev prísne postihovala, no nie všade siahala jej bezprostredná autorita.

Chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias

Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve tomto období vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia, ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitímne zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípade oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať

nemadarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou epov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Ďalší výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom

Ludovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomné korešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnanej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou matériou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblast' duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako

vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaoberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti

od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktov antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktov (pohanských však v dvojakom zmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatočnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantným dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostlivo pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuitne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celé obdobia stredoveku základnou filozoficko – kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnickej, kultúrnej, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú, sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídliisko-vo, organizačne i kultúrne) s kontinuitne pretrvávajúcím kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým

medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu. Je preto súčasne jednou zo základných ambícií to, k čomu už existujú veľmi dobré predpoklady v ďalšom vývoji.

Kacírke hnutia v rozličných podobách (azda najviac sa o to pričini- lo hnutie husitov v Čechách) malo významný dopad na podobu Cirkvi na konci stredoveku – a to minimálne v úrovni uvedomenia si skutočnosti, že nemožno rániť rozvoju vied a myslieni a pre ďalšie zachovanie pozície Cirkvi je potrebné zmeniť filozofiu fungovania tejto inštitúcie. To znamenalo ústup mocenských pozícií a snahu o dialóg a väčšiu vzdelanostnú úroveň reprezentantov rímskej cirkvi. Treba povedať, že úpadok, ktorý nastal v 15. storočí, sa podarilo Cirkvi definitívne vymazať až v storočí sedemnástom. Významnú úlohu v tom zohrala rehoľa jezuitov.

12. Stredoveká kultúra (latinská literatúra, dejepisectvo, výtvarné umenie, humanitná kultúra)

Stredoveká kultúra je pojem, ktorý má rozličné aspekty, preto ho je možné len veľmi ťažko definovať. Predovšetkým treba si uvedomiť, že tu ide o súbor skúseností vo vedomí stredovekého človeka, či už na poli politickom, alebo umelecko-historickom. Umenie či historicita človeka v stredoveku mala prísne utilitárny charakter – bola podriadená účelu, zväčša politickému alebo teologickému. V tomto zmysle sú pohnútky stredovekej kultúry podmienené spoločenským vývojom a rozličnými požiadavkami, nezriedka aj propagandou politickej moci (aj keď išlo o cirkevné inštitúcie).

Chápanie tohto „medziobdobia“ v časovej osi historického vývoja nachádzajúceho sa medzi vrcholným antickým starovekom a renesanciou, čo bol prvotný zmysel pomenovania talianskymi humanistami, súvisí so snahou definovať civilizačný vývoj ako etapovitý proces s vrcholmi a úpadkami vo vývoji. Išlo o produkt renesančného myslenia a v tomto zmysle bolo postavené proti konceptu dejín spásy, ako ho oficiálne reprezentovala (najmä) západoeurópska cirkev. Podľa nej spasiteľským aktom Krista došlo k novej kvalite a zmysle dejín, ktoré naďalej postupovali v súlade s plánom ľudskej spásy a teda smerovali v pozitívnom a progresívnom smere. V prostredí talianskych humanistov od 14. storočia, najmä od čias Francesca Petrarca (1304-1374), sa na toto medziobdobie, rečou súčasníkov *medium tempus* alebo *media tempora*, považovalo za obdobie hlbokého úpadku civilizácie, čo mu na dlhé storočia dalo punc „temného obdobia“ (*saeculum obscurum*). Až 17. storočie prinieslo istú rehabilitáciu v chápaní stredoveku ako osobitnej etapy vo vývoji ľudstva, ktoré nemuselo mať len negatívny trend. Začalo sa chápať, že práve týmto obdobím vyrástli základy súčasnej Európy a jej kultúrnych prejavov. V tomto čase začali vznikať aj prvé syntézy dejín stredoveku, ako prvý jednu z nich v roku 1676 vydal Christopher Keller. Definitívne sa obdobie stredoveku stalo predmetom osobitného náhľadu v histórii po vydaní monumentálneho a dodnes platného slovníka pre latinské písomníctvo stredoveku a neskoršieho obdobia,

ktorý v roku 1681 vydal Charles du Cange (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*).

Definitívne sa pojem stredovek zbavil negatívnych konotácií však až v období romantizmu v 19. storočí. Snaha o očistenie stredoveku sa napríklad v architektúre prejavila istým purizmom, čo viedlo k vlne prestavieb v duchu neogotického štýlu a v prípade starších stavieb aj odstraňovaním neskorších kultúrnych nánosov renesancie a baroka. Nie vždy sa však postupovalo v súlade s historicitou objektov, často išlo len o idealizovanú predstavu architektov a staviteľov, no ich aplikovaním sa ničili cenné slohy z mladších období. Národný a národnostný pohyb v Európe v priebehu tohto storočia (najmä v revolučných rokoch) často hľadal svoje legitimačné zázemie práve v počiatkoch dejín toho ktorého národa, prípadne oblasti. Osobitnú pozornosť venovala tejto otázke nemecká historiografia. Prevažne sa tak aj stredoveké dejiny a ich štúdium stali politickou témou, čomu sa nevyhlo ani naše územie. V Uhorskom kráľovstve sa už od dvadsiatych rokov 18. storočia – najskôr v akademických kruhoch a od devätnásteho storočia už aj v politických sporoch – viedla diskusia o počiatkoch krajiny a jej politickej organizácie, no aj o pôvode obyvateľstva a jeho autochtonnosti. Vedúca maďarská politická reprezentácia sa usilovala zovšeobecniť mytologickú interpretáciu obsadenia tzv. Karpatskej kotliny starými Maďarmi prostredníctvom literárneho diela *Gesta Hungarorum* od neznámeho autora, ktorý za vlády kráľa Bela III. (1172-1196) pôsobil ako kráľovský notár (známy je len pod iniciálkou magister P.) a v odborných kruhoch bol prezývaný Anonymus. Podľa neho predkovia Maďarov boli potomkami Húnov a ich vodcu Attilu a toto územie dobyli vojenskou silou od panovníkov Veľkej Moravy. Tomu sa snažila protiargumentáciou oponovať nemaďarská inteligencia v Uhorsku, prevažne z prostredia Slovákov. Zápas o historicitu národov v krajine sa prejavoval vo všetkých oblastiach, nielen v politickej a historickej, ale napríklad aj v literatúre, tvorbou eposov o slávnych panovníkoch (Svätopluk) a starých ríšach (Veľká Morava). Na druhej strane bola mytologizovaná aj postava sv. Štefana I. (997-1038), zakladateľa Uhorského kráľovstva.

Další výrazný posun v chápaní stredoveku nastal vlastne až v 20. storočí a jedným z najzlomovejších momentov tu bolo založenie vedeckého časopisu *Annales* v roku 1929 Lucienom Febvrem a Marcom Blochom. Pod vplyvom nového chápania dejín, ako ho prezentoval autorský okruh, sústredený okolo časopisu sa postupne vyprofilovali niektoré základne okruhy bádania, čo vlastne prežíva až do súčasnosti:

Išlo najmä výskum rodových a príbuzenských vzťahov s osobitným zreteľom na dejiny žien; dejiny sociálnych skupín spoločnosti, kde sa ale kládol dôraz na fenomén každodenného života; dejiny mentalít a stredovekej imaginácie. Otvoril sa tak priestor pre medziodborové štúdiá a výraznú interdisciplinaritu, čo je tiež výrazný znak súčasného západoeurópskeho medievistického bádania. V ňom sa historické vzdelanie v zmysle klasického školenia nestáva nevyhnutnou podmienkou pre realizáciu výskumu ako takého.

Chápanie stredoveku ako osobitnej vývojovej fázy v dejinách súčasnej Európy nie je nutne spojené so spoločenským zriadením, viac súvisí s kultúrnym okruhom. Orient má iné chápanie periodizácie dejín. V európskom historickom výskume sa však dôraz kladie na chronologizáciu dejín, ktorá vyplýva z európskej kultúrnej tradície a odráža jej spoločenské premeny a zmeny v myslení. Ide tu predovšetkým o členenie európskych dejín na starovek (do približne roku 500), stredovek (500-1500), novovek (1500-1918) a najnovšie dejiny (1918 – súčasnosť.) Z chronologického hľadiska je preto predmetom výskumu obdobie asi medzi rokmi 500 až 1500. Ide však len veľmi orientačné vymedzenie, pretože platí, že konkrétna periodizácia vždy korešponduje s regionálnym vývojom. V kontexte našich dejín je napríklad dolná časová hranica neurčitá a závisí od výsledkov bádania v archeologických vedách, pretože za začiatok našich stredovekých dejín považujeme osídlenie nášho Slovanmi, predkami Slovákov, čo sa dialo v niekoľkých niekedy v rozmedzí 4. až 7. storočia. Na druhej strane však vieme pomerne presne vymedziť koniec stredoveku, ktorým je rok 1526 a bitka pri Moháči 29. augusta, kde bolo uhorské vojsko na čele s kráľom Ludovítom II. porazené tureckým vojskom. Vymrela nielen domáca kráľovská dynastia, ale postupne sa rozpadá aj stredoveká podoba Uhorského kráľovstva. To sprevádzalo aj veľké zmeny v kultúre, hospodárstve, a iných oblastiach života v krajine.

Osobitné je tiež chápanie medievistiky v zmysle regionálnom alebo národnom (ako národnú medievistiku) a medievistiku všeobecnú. Toto vymedzenie kopíruje základné delenie historického výskumu na národné a všeobecné dejiny. V hlbšom štrukturálnom nazeraní na vývoj spoločnosti v období stredoveku však možno medievistický výskum ešte viac parcializovať na stredoveký výskum politický, hospodársky, kultúrny, rodových vzťahov, sociálnych skupín, štruktúr spoločnosti, dejiny miest, cirkvi atď. To sú dve základné roviny medievistiky.

Pokiaľ ide o základné ciele medievistiky ako vednej disciplíny, ide predovšetkým o objasnenie podstaty a úlohy medievistiky v rámci historických vied, ďalej vymedzenie pracovnej oblasti a napokon definovaním metodiky a pracovných prostriedkov takto špecializovaného výskumu.

Vedecké historické bádanie nepochybne v princípe vzájomne korešponduje a súvisí a preto ak hovoríme o ohraničení medievistickej vedy voči iným historickým vedám je veľmi dôležité, aby pracovné prostriedky a metódy sa v rámci každej disciplíny používali len také, aké si vyžaduje rázovitost' skúmanej látky. Celý systém historického bádania a výskumu možno prirovnať k stavbe domu, na ktorej pracujú robotníci viacerých profesií a rozličných zručností. Len ich spoločné dielo je upotrebitelné. V tomto zmysle aj medievistika musí byť chápaná ako veda tvoriaca súčasť komplexného pohľadu na historický vývoj. Je preto nevyhnutné, aby aj ona sama kooperovala s inými historickými odbormi a špecializáciami. Na druhej strane je nevyhnutné dbať na kompetentnosť, pretože niekedy pri prehnannej interdisciplinarite dochádza k neodborným interpretáciám historickej látky a neodborným zásahom. História a v jej rámci medievistika patrí k spoločenským, duchovným, sociálnym a humanitným vedám. Od prírodných vied ju odlišuje nielen predmet výskumu, ale aj metóda jeho poznávania. Prírodné vedy prísne pracujú s fyzickou materiálou a z nej odvodenou sústavou zákonitostí, čo ich samé determinuje mimo oblast' duchovného vnímania. Práve to, čo tvorí osobitný a jedinečný obsah dejín ako sú fakty, súvislosti vo vývoji a udalostiach, to sa nedá zachytiť a interpretovať prostredníctvom zovšeobecňujúcich schematických zákonitostí, alebo stálymi všeobecne platnými zákonmi, ktoré by sa mohli chápať ako vysvetlenie vonkajších vplyvov a utvárania pravidelných foriem a procesov ako je to u prírodných disciplín. Netreba však zabúdať, že prírodné vedy môžu byť dôležitými pomocnými vedami histórie. Ich výsledky a metodické potupy napríklad často využíva archeológia, najmä stredoveká archeológia môže takto významne prispieť pochopeniu niektorých súvislostí vo vývoji daného objektu, danej lokality.

Osobitne blízke pre históriu sú tie prírodné disciplíny, ktoré sa zaberajú živočíšnou a fyzicky podmienenou stránkou existencie národov. Ďalšou z disciplín je antropogeografia, ktorá skúma všeobecné vplyvy okolia na vzťahy a osudy národov, obyvateľských skupín, konkrétnych jednotlivcov. Antropológia zase chápe človeka ako špecifický živočíšny druh a skúma vlastnosti rozličných rás. Etnografia a etnológia zase skúma

charakteristiky v kultúrnom živote obyvateľských skupín a národov. Medievistika ako každá historická veda neskúma všeobecne typické formy a prejavy psychického procesu, ktoré sú predmetom výskumu psychológie (či už individuálnej alebo sociálnej). Jej výsledky však môžu byť veľmi dôležité pre objasnenie niektorých historických javov. Typické procesy a normy sociálneho života tak ako sa odrážajú v chovaní sociálnych skupín a jednotlivca skúma sociológia. Dôležitá veda pre skúmanie ekonomickej stránky vývoja spoločenských skupín je ekonomika. Často jej súčasťou je aj štatistika a demografia – spoločne tvoria nevyhnutné pracovné zázemie pre výskum hospodárskych dejín stredoveku. Politológia (štátoveda) zase skúma osobitné formy politickej organizácie stredovekého človeka. Všetky tieto a iné vedy poskytujú historickým disciplinám a medzi nimi aj medievistike všeobecné znalosti. Na druhej strane často pre interpretáciu vlastných skúmaných zložiek potrebujú históriu ako jednu z pracovných metód, pretože viaceré javy je možné interpretovať len v rámci ich genetického (vývojového) prejavu.

Existuje však okruh vedných disciplín, ktorý je v užšom vzťahu k medievistike. Sú to také disciplíny, ktoré sa neustále využívajú pri metodike medievistického výskumu. Sčasti vznikli na základe praxe historického výskumu a neskôr sa niektoré z nich etablovali na samostatné disciplíny. Označujú sa preto za tzv. pomocné vedy historické. Pre medievistiku sú to vlastne všetky klasické pomocné vedy historické, najmä diplomatika, vo vzťahu k nej sa potom profilovali aj ostatné disciplíny.

„Medium aevum“ ako chronologický najširší medzistupeň historického civilizačného vývoja modernej ľudskej spoločnosti (v závislosti od regionálnych podmienok trvajúci od 4. do začiatku 16. storočia) predstavuje významnú epochu, v ktorej nielen že sa utvárala a stabilizovala v základných kontúrach politická štruktúra Európa, ale súčasne vznikala a formovala sa aj nová etnická a kultúrno-náboženská identita jednotlivých oblastí na báze kresťanstva. Dialo sa tak v kontexte veľmi aktívnej interakcie prežívajúcich politických a kultúrnych reliktovej antického Ríma (v zmysle politickej organizácie pôvodnej Rímskej ríše) a nového „barbarského“ – najmä germánskeho a slovanského – obyvateľstva. S definitívnym presunom ťažiska – sídla Rímskej ríše do jej periférnych oblastí, do Konštantínopolu, sa vytvoril v Ríme a na Západe priestor pre presadenie sa plnej autority najvyššieho predstaviteľa západnej kresťanskej denominácie – rímskeho biskupa. Aj následná recepcia a transformácia antického kultúrneho

dedičstva prebiehala takmer výlučne na pozadí tejto (rímskej) kresťanskej interpretácie, hoc aj za zachovania a tichého tolerovania cirkevnými autoritami anachronických „pohanských“ reliktovej (pohanských však v dvojzmysle – buď ako pozostatky antických vied, od čias pápeža Gregora Veľkého (590 – 604) vyhlásené za pohanské a kresťanstvu škodlivé alebo pohanské v zmysle „barbarské“). Väčšia pozornosť sa však v počiatočnom období formovania novej kresťanskej stredovekej kultúry venovala skôr súpereniu Východu a Západu (zastúpeného v teologických sporoch) o akýsi „životný“, ale aj ideovo – politický priestor, ktoré napokon vyvrcholilo aj formálnou kresťanskou rozlukou v roku 1054. Platformou tohto kultúrno – politického súperenia bola najmä politická scéna a aktérmi politickí reprezentanti. Vývoj na našom území s veľkomoravskou historickou epochou (9. – začiatok 10. storočia) je eklatantným dokladom týchto antagonistických vzťahov Východu a Západu a ich projekciou do odlišnej kultúrnej (špecificky slovanskej) a politickej orientácie.

V tomto zmysle politický model formovania európskych štátov prebiehal odlišnou cestou, keď sa úzkostranne pridržiaval legitimistických intencií pokračovania idey Rímskej ríše (fakticky zaniknutej a nefungujúcej inštitúcie) na západe, čo bola už v roku 800 napokon prinútená akceptovať aj kontinuálne pretrvávajúca východná časť Rímskej ríše (Byzantsko) so sídlom v Konštantínopole, ktorá sa do tohto času pokladala za výlučnú reprezentantku najvyššej politickej autority. Až táto emancipácia Západu v politickom smere umožnila ďalší vývoj Európy, už definitívne odtrhnutý od Rímskej tradície.

Bola to však najmä oblasť aplikácie všeobecných noriem kresťanstva v reálnom priestore a konkrétnych podmienkach vývoja jednotlivých oblastí, čo bola počas celého obdobia stredoveku základnou filozoficko – kultúrnou otázkou s politickými dôsledkami. Práve politický priestor strednej Európy, neskôr od 11. storočia s tu mocensky dominujúcim Uhorským kráľovstvom, ktorý sa od politickej emancipácie tunajších Slovanov v 7., no najmä 9. storočí už trvalo vyvíjal odlišne a z politického hľadiska aj nezávisle od pokračujúcej tradície Rímskej ríše na západe (od 10. storočia vlastne až do začiatku 19. storočia s pokračovaním v inštitúcii Nemeckého cisárstva), tvoril preto akýsi prirodzený most medzi východnou a západnou kultúrou. Výskum týchto prvkov, vzájomná interakcia na poli etnickom, kultúrnom, myšlienkovom, na politickom pozadí je pre európsku historiografiu veľmi dôležitý, pretože pomáha definovať základnú politickú,

sociálnu a kultúrnu štruktúru stredovekej Európy v podmienkach dynamického vývoja. Hoci stav výskumu v oblasti medievistiky v západnej Európe možno charakterizovať ako veľmi vyspelý, prakticky s rozpracovanými všetkými základnými otázkami z oblasti kultúry (osobitne literatúry), filozofie, sociálnych a politických vzťahov, stále nemá zodpovedané základné otázky o interakcii Západu a Východu, respektíve recepcie západného modelu organizácie spoločnosti a jeho sociálno – kultúrneho a filozofického rozmeru do priestoru za „hranicami Nemeckej ríše (teda akási „europeizácia). No rovnako aj naopak – európskej historiografii totiž nie sú dostatočne známe ani zdroje a cesty, ktorými Ríša (ale západná Európa všeobecne) získavala inšpirácie z Východu. Sústredený výskum medievistických Hungarík má z tohto dôvodu nezastupiteľné miesto, a to najmä na území a s väzbami k dnešnému Slovensku, ktoré predstavovalo v rámci bývalého Uhorského kráľovstva najvyvinutejšiu oblasť (sídliškovo, organizačne i kultúrne) s kontinuitne pretrvávajúcim kresťanstvom prinajmenšom od 9. storočia ako základným civilizačným predpokladom europeizácie tohto politického a kultúrneho priestoru. V západnej Európe bolo možné dosiahnuť priaznivý stav výskumu len vďaka silnému dôrazu (kladenému od 19. storočia do súčasnosti) na prosopografické, pramenné východiská. To je oblasť, v ktorej slovenská medievistika azda najviac zaostáva, no ukazuje sa, že práve v nej môže byť jej príspevok naozaj veľmi originálny, ba dokonca nezastupiteľný, čo spoľahlivo dokazujú už pred takmer štyridsiatimi rokmi začaté, no potom nedokončené edičné projekty Slovenský diplomatár (I. – II.) a Slovenský registár (I. – II.) s veľkým medzinárodným ohlasom. Toto zaostávanie však má svoje zdôvodnenie aj v historickom vývoji našej krajiny v druhej polovici 20. storočia a s tým súvisiacou izoláciou od západných centier výskumu. Je preto súčasne jednou zo základných ambícií to, k čomu už existujú veľmi dobré predpoklady v ďalšom vývoji.

Stredoveká kultúra je fenomén, ktorý je predmetom skúmania viacerých disciplín – nemožno o nej konštatovať jednoznačné charakteristiky. Tiež si treba uvedomiť, že stredoveké kultúrne prejavy (nech už sú podmienené rozličnými aspektami) sú determinované snahou o utilitárnosť. Úžitkovosť a účelnosť kultúrneho prejavu stredovekého človeka je zjavná a je určujúca pre jeho pochopenie.

Doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.
Mgr. Peter Labanc, PhD.
Mgr. Martin Tibenský, PhD.

Úvod do štúdia medievalistiky

Vysokoškolská učebnica
Vydanie prvé

Recenzenti

Dr. h. c. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.
doc. Mgr. Miloš Marek, PhD.

Jazyková korektúra Mgr. Darina Jašeková
Grafická úprava a sadzba © Ladislav Tkáčik

fftu

Vydavateľ
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
historia@truni.sk, fff.truni.sk

© Vladimír Rábik · Peter Labanc · Martin Tibenský · 2013
© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave · 2013
ISBN 978-80-8082-644-4